

bir husus, göçün yalnızca politik bir olgu olarak ele alınmasının alanda yarattığı eksikliklerdir. Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte yaşanan ve etkileri günümüzde hala görülen mülteci krizi, göç konusundaki çalışmaları devletlerin sınır güvenliğini sağlama ve ülke sınırlarından içeri kabul ettikleri göçmen nüfusa dair geliştirdikleri politik yaklaşıma indirgemıştır. Küresel boyutta gerçekleşen zorunlu göçün tek öznesi Suriyeliler olmadığı gibi Afganistan, Irak, Pakistan gibi siyasal istikrarsızlığın görüldüğü ülkelerden gelen yeni göç dalgaları yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra göç ile ilgili çalışmalara iklim mülteciliği gibi çevresel nedenlerden ya da doğal afetlerden kaynaklanan zorunlu göç gibi farklı göç türleri eklenmiştir. Göç yalnızca politik bir olgu değildir. Aynı zamanda farklı disiplinleri etkileyebilen ve birçok dinamığe sahip bir olgudur. Her disiplindeki yansıması farklıdır. Arda Özkan ve Gülşah Taşçı’nın editörlüğünde hazırlanan ve 2021 yılında Nobel Akademik Yayıncılık tarafından yayınlanan “Göç: Disiplinlerarası Bakış Açısıyla” adlı çalışma, akademik literatürde göçü yalnızca güvenlik ya da hukuk boyutuna indirgeyen anlayışın yol açtığı ve beraberinde getirdiği eksikliği tamamlama görevi görüyor. Nitekim kitapta yer alan bölümlere baktığımızda güvenlik, ekonomi, sağlık, eğitim, turizm gibi alanların göç meselesiyle bağlantısı ortaya konurken diğer taraftan kadın, çocuk, kent, çevre, din, dil gibi ihmal edilen akademik konulara ışık tutulmaktadır. Özellikle Türkiye’de göç üzerine yayınlanan akademik çalışmaların ülkede sayıları gittikçe artan Suriyelilere odaklanması ve genel olarak siyasal boyutuna bakılması, meselenin diğer yönlerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

“Göç Alanında Temel Kavramlar, Kuramlar ve Uygulamalar” başlığını taşıyan çalışmanın birinci bölümünde, göç çalışmalarına kavramsal ve kuramsal açıdan bir perspektif sunulmaktadır. Göçü konu edinen çalışmalarda karşılaşılan en temel sorunlardan biri olan kavram karmaşasıdır. Özellikle göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi kavramların her biri farklı bir statüye işaret etmesine rağmen, akademik çalışmalarda birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu açıdan kitabın bu ilk bölümünde göç kavramına yönelik uluslararası göç, düzenli-düzensiz göç ayrımı, transit göç ve göç eden kişiyle ilgili ekonomik göçmen, mülteci, şartlı mülteci, sığınmacı, ülke içinde yerinden edilen kişi, vatansız kişiler gibi kavramlar tanımlanmış ve aradaki farklılıklar ortaya konmuştur. Türkiye’nin göç hareketliliğinin tarihsel bir perspektifle sunulduğu bölümde göçe yönelik yapılan ulusal düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

“Güvenlik ve Göç” konulu ikinci bölümde gönüllü ve zorunlu göçmen ayrımı üzerinde durulmuştur. Uluslararası ilişkiler açısından göçü bir güvenlik sorunu olarak algılayan bakış açısından bahsedilmiştir. Klasik güvenlik anlayışının odaklandığı askeri tehditlere uluslararası göç, insan kaçakçılığı, iklim değişikliği gibi konuların eklenmesiyle birlikte klasik tehdit algısında da bir değişim yaşanmıştır. Özellikle göçmen güvenliğinin vurgulandığı bu bölümde 2011 yılında yaşanan ve pek çok ülkeyi doğrudan etkileyen Arap Baharı sonrasında Avrupa’ya yönelen göç üzerinden örnekler verilmiştir. Bu noktada insan haklarına saygıyı vazgeçilmez bir prensip olarak benim-

Göç

seyen AB'nin, Arap Baharı sonrası yaşanan gelişmeler ve göç hareketliliği karşısında ne kadar tutarlı olduğu sorusuna dikkat çekilmiştir. Göç sorunu ile mücadele etmeye çalışan Birliğin bu yönde attığı somut adımlara ve geliştirdiği mekanizmalara değinilmiştir.

“Ekonomi ve Göç” meselesini ele alan üçüncü bölümde, göç kavramı ve göç teorilerinden hareketle göçün ekonomiye ve kalkınmaya etkileri tartışılmıştır. Uluslararası boyutta yaşanan göçün ülkelerin ekonomik sistemlerine nasıl yansıdığı sorusuna yanıt aranan bu bölümde, Suriye kaynaklı göç krizinin AB-Türkiye ilişkilerinin yanı sıra Türkiye ekonomisini nasıl etkilediği ortaya konmuştur. 18 Mart 2016'da Suriyeli sığınmacıların iadesi konusunda Türkiye ile yapılan “18 Mart Mutabakatı” gibi gelişmelerle birlikte söz konusu göçün konut fiyatında yaşanan fahiş artışların, orta gelirli vatandaşların istihdamı konusunda yaşanan sorunların ve gıda talebindeki artışların Türk ekonomisine etkileri incelenmiştir.

“Eğitim ve Göç” konusunun işlendiği dördüncü bölümde göç çalışmaları arasında pek değinilmeyen bir konu olan yükseköğretim düzeyinde uluslararası öğrenci hareketliliğinden kaynaklanan göçün nedenleri üzerinde durulmaktadır. Göç teorileri arasında yer alan “itme ve çekme” teorisinin eğitim amaçlı yapılan göçün en önemli nedenlerinden biri olduğu belirtilmektedir. “Nitelikli göç”, “elitist göç”, “beyin göçü” ya da “sembolik göç” şeklinde adlandırılan yükseköğretim düzeyindeki öğrenci göçü, gelişmiş ülkelerin uluslararası eğitimle yüksek vasıflı ve kalifiye iş gücünü kendi ülkelerine çekmeyi amaçladığı öne sürülmektedir. Bölümde ayrıca Türkiye'ye yönelen Suriyelilerin zorunlu göçü kapsamında YÖK'ün, Suriyeli öğrencileri Türkiye'deki eğitim sistemine entegre etmeye yönelik faaliyetlerine de değinilmiştir.

Kitabın “Kadın ve Göç” başlığını taşıyan beşinci bölümünde “göçün kadınlaşması” meselesi üzerinde durulmaktadır. 1970'lerden itibaren ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ile göç ilişkisi çerçevesinde kadını, göç eden erkeğin hayatının bir uzantısı olarak gören anlayışta bir kırılma yaşanmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyetteki eşitsizlik meselesi, göç çalışmalarıyla bağlantılı olarak ele alınmaya başlamıştır. Özellikle kadın göçmenlerin göç yolculuğunun birer öznesi olarak yolculuk sırasında yaşadığı sorunlara ve kendi çocuklarını aile üyelerine emanet ederek başka ülkelerde çocuk bakıcılığı gibi görevler üstlenen göçmen kadınların durumunu anlatan “ulus aşırı annelik formunun” inşasına da dikkat çekilmektedir (s.109). Göç ile kadın arasındaki ilişkide göç etmeden önce kaynak ülkede yaşanan savaş ya da çatışma ortamında kadına yönelik cinsel şiddet, göç yolculuğu esnasında insan taciri ya da göçmen kaçakçılarının eline düşme tehlikesi, sığınılan ülkede karşılaştıkları erken yaşta evlilik, kadın ticareti gibi meseleler ele alınmaktadır.

“Sağlık ve Göç” konusunu ele alan altıncı bölümde, çeşitli nedenlerle buldukları yeri terk eden insanların göç süreçlerinde etnik ve dini kimliklerine yönelik ayrımcılığa ya da sosyal dışlanmaya maruz kalma, yeni dahil olduğu toplumun sosyokültürel yapısına uyum sağlama, ekonomik koşullardaki belirsizlik, yoksulluk, yeni bir ülkenin diline ya da eğitim sistemine

adaptasyon konusunda yaşayacağı zorluklar göçmen sağlığını derinden etkilemektedir. Göçmenlerin kendilerine ayrılan kamplarda bulaşıcı hastalık riski altında bulunmaları da gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle düzensiz göçmenler açısından gerekli belgelere sahip olmadıkları için sağlık hizmetlerine erişim konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kitabın bu bölümünde ayrıca Türkiye, Avrupa ülkeleri, ABD, Kanada, Yunanistan, Lübnan ve Ürdün gibi farklı ülkelerde sağlık konusunda göçmenlere sunulan hizmetleri ayrıntılı olarak incelenmektedir.

“Çocuk ve Göç” meselesini konu edinen yedinci bölümde, göç yolculuğuna başlamadan ya da yolculuk esnasında ebeveynlerini kaybeden çocukların durumuna değinilmektedir. UNICEF, ülkelerini terk eden çocuk sayısının 36 milyonu bulduğunu açıklamıştır (s.173). Avrupa Birliği’nde ise üye devletlere sığınma talebinde bulunmuş göçmenlerin dörtte üçünün çocuk olduğu ifade edilmektedir (s.176). Yakın dönemde Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmalara baktığımızda ailesini kaybeden çocuklarla birlikte aslında bu mesele uluslararası kamuoyunun gündeminde kalmaya devam etmektedir. Uluslararası kurumların raporlarında “*refakatsiz çocuklar*” olarak yer alan bu mesele, göç çalışmalarının yalnızca belli boyutlarda ele alınmasından dolayı ihmal edilen konular arasındadır. “Refakatsiz çocuklar”, ailesini kaybetmiş ya da ayrı düşmüş, herhangi bir yakını bulunmayan ya da bakımı konusunda kurumsal bir güvenceden yoksun bırakılmış çocuklardır. Göç yolculuğundaki çocuklar, insan kaçakçılarının eline düşmek ya da sığınmacılara ayrılan kamplarda yaşayacakları zorluklar gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

“Kent ve Göç” başlığını taşıyan sekizinci bölümde kentleşme çalışmalarına dair sunulan kavramsal bir çerçeve ile birlikte göçün nedenleri, kent- sel yaşama etkileri, göç politikaları ile kent arasındaki ilişki incelenmektedir. Devletlerin göç olgusu karşısında benimseyeceği temel yaklaşımları dört kümede incelemektedir. Birincisi, ülkeye yönelik göçler karşısında yansız bir tutum izlemektir. İkincisi, köyden kente göçü köydeki nüfus fazlalığının azaltılması ve yoksulluğun önlenmesi şeklinde gören olumlu yaklaşımdır. Üçüncüsü, “köylüyü köyünde tutma” ve hatta kente göç edenleri geldikleri yere geri gönderme yaklaşımıdır. Son olarak dördüncüsü ise iç göçü ülke içine dengeli bir şekilde dağıtma ve yönetmeyi amaçlayan yaklaşımdır (s.207-208). Kitabın bu bölümünde ayrıca göç ve kent arasındaki ilişki bağlamında İsrail, Porto Riko, Hollanda, Hindistan örnekleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmanın “Çevre ve Göç” ilişkisinin incelendiği dokuzuncu bölümünde çevre, göç ve çevresel göç gibi kavramlar tanımlanmıştır. Kavramsal çerçevenin çizilmesinin ardından çevre ve göç arasındaki ilişki, çevre sorunlarının göç üzerindeki etkileri ve göçün çevre sorunları üzerindeki etkileri şeklinde iki farklı boyut üzerinden tartışılmıştır. Evrensel bir sorun olan çevresel göç meselesinin akademik literatürde yer bulması, 2008 yılı gibi günümüze daha yakın bir tarihte gerçekleşebilmiştir (s.227). Çevre sorunları nedeniyle göç edenler, çevre ya da iklim mültecileri şeklinde adlan-

Göç

Akademik
Bakış

392

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

dırılmaktadır. Ayrıca küresel ısınmadan kaynaklı çölleşmenin görüldüğü en belirgin örneklerden biri olan Aral Gölü'nde yaşanan çevresel felaketin örnek olay olarak sunulduğu bu bölümde, insan güvenliğini tehdit eden çevresel göç olgusu incelenmektedir.

“Göç ve Din” ilişkisini ele alan onuncu bölümde ise yine göç araştırmalarında yeterince ele alınmayan din olgusunu, göçün nedenleri arasına eklemenin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Göç çalışmalarında sıkça bahsedilen “itme-çekme” prensibi doğrultusunda din olgusunun bireylerin göç kararı almasındaki etkisini ortaya koymaktadır. Bu anlamda din, bulunduğu ülkede inancını yaşayamayan birey için itici bir etkidir. Aynı zamanda gideceği ülkede dini inancını istediği gibi yaşayabilmesi ise çekici etkeni oluşturur. Din olgusunun göçmenin zorluklarla dolu yaşamında bir aidiyet, kimlik ve tutunum aracı işlevi gördüğünün altı çizilmektedir. Özellikle gittikleri yerlerde kendi kimliklerini korumanın ve devam ettirmenin yanı sıra yeni bir topluma uyum sağlama konusundaki önemini ortaya koymaktadır.

“Dil ve Göç” arasındaki bağlantıyı ortaya koymayı amaçlayan on birinci bölümde, özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren göç olgusunun daha önce hiç olmadığı kadar dil ile olan etkileşiminin incelendiğine dikkat çekilmektedir. Göçmenin hedef ülkeye adaptasyon sürecinde kilit rol, o ülkenin dilini öğrenmesinden geçmektedir. Eğitim ve iş olanaklarına erişim ve toplum yapısına entegre olmanın anahtarı, yerleştikleri yeni ülkenin dilini etkili bir biçimde konuşabilmektir. Dil ve göç ilişkisi çerçevesinde göçmene yaklaşımı ele alan çalışma, “yapısalcı” ve “yapısalcılık sonrası” şeklinde iki dönem halinde incelenmektedir.

“Turizm ve Göç” başlığını taşıyan on ikinci bölümde göç ile turizm arasındaki ilişki, *turizmden kaynaklanan göç ve göçten kaynaklanan turizm* şeklinde iki farklı boyut üzerinden ele alınmaktadır. Konuya ilişkin literatüre dair bir değerlendirmeye de yer verilen bölümde, özellikle 2012-2019 yılları arasında Avusturya, İsveç, Belçika, Danimarka, Almanya, İsviçre, Fransa ve Hollanda olmak üzere sekiz Avrupa ülkesine yönelik göçün, Türkiye’yi yakından ilgilendiren turizm taleplerine etkisi araştırılmıştır. AB ve Türkiye arasında turizm göç hareketliliği çerçevesinde Türkiye’ye gelen yabancı turistlere dair sayıları, mensup oldukları milliyetleri, bu turistlerin bölgelere göre dağılımı gibi istatistiksel verilere dayalı analizler ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

“AB ve Göç” konusunu inceleyen on üçüncü bölümde, Suriye krizi ile sarsılan AB’nin üye devletlerle birlikte ortak bir sığınma rejimi inşasında attığı somut adımlar kronolojik bir şekilde sunulmuştur. Ortak bir göç politikası hedefine giden süreç dört dönem halinde incelenmiştir. Buna göre ilk dönem 1945-1973 arasını kapsayan Avrupa’nın açık kapı politikası izlediği, göçe yönelik politikaların ulusal düzeyde gerçekleştiği periyoddur. İkincisi, 1973’ten 1980’lerin sonuna dek süren ve hükümetler arası işbirliğinin oluşmaya başladığı dönemdir. Üçüncüsü, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından beliren yeni dünya düzeninde Avrupa’nın ortak bir göç politikası inşa etme çabalarına sahne olan 1990-2001 arası dönemdir. Son olarak ise

Göç

Akademik
Bakış

393

Cilt 18
Sayı 35
Kış 2024

2001'den günümüze göç-güvenlik ilişkisi kapsamında Avrupa'ya yönelen yasadışı göç olgusuna dikkat çekilmektedir. Bu bölümde AB ülkelerine yapılan sığınma başvurularına yönelik verilerin paylaşılmasının yanı sıra yasadışı göçle mücadelede alınan önlemler, AB'nin kurumsal yapısının oynadığı rol, sınır güvenliğinin artan önemi ve ortak bir sınır yönetimi anlayışının gelişmesi gibi konulara değinilmiştir.

“Türkiye’de Yaşlı Yabancı Göçü ve Gayrimenkul Edinimi” başlığını taşıyan on dördüncü bölümde, Türkiye’de çok tartışılan yabancılar mal edinimi ve ülkede gayrimenkul satın alma yoluyla Türk vatandaşlığına geçme meselesi ele alınmaktadır. Türk hukuk sisteminde yabancıların mal edinimini konu edinen Tapu Kanunu’nda yer alan ilgili hukuki düzenlemelere değinilmiştir. Ayrıca birtakım nedenlerden dolayı Türk vatandaşlığından ayrılmak durumunda kalmış kişilerin Türk hukuk sistemine göre yabancı sayılmamasından dolayı oluşan istisnai durumlar ve Türkiye’de mülk edinme yoluyla vatandaşlık hakkı elde eden yabancıların durumu tarihsel bir perspektifle anlatılmıştır. TÜİK verilerinden yola çıkarak Türkiye’de ikamet etmeye başlayan yabancı nüfusun hangi ülkelerin vatandaşı olduğu ya da nüfusları gibi istatistiksel verilerin yıllara göre paylaşıldığı bölümde, yaşlı yabancı nüfusun edindiği mülklerin illere göre dağılımı da tablolarla ortaya konmuştur.

“Emek Piyasası ve Göç” başlığını taşıyan son bölümünde ise ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşen göçün, başka bir deyişle emek göçü kavramının üzerinde durulmaktadır. Emek göçü kırsal alandan kente yaşanabildiği gibi uluslararası boyutta da gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda emek göçüne yön veren yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesafe gibi unsurların yanı sıra göç alan ve göç veren ülkeler açısından emek göçünün sonuçlarına dair ayrıntılı bir değerlendirme yer almaktadır. Son olarak Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluşların göçmen işçilere yönelik aldıkları kararlar ve bu yöndeki çalışmaları aktarılmıştır.

Kitap sınırlılıkları açısından değerlendirildiğinde, “Ekonomi ve Göç”, “Kadın ve Göç”, “Sağlık ve Göç”, “Din ve Göç”, “Turizm ve Göç” ya da “Türkiye’de Yaşlı Göçü ve Yabancıların Mal Edinimi” gibi bölümlerde Türkiye’nin göç politikasına kısmen değinildiği halde ayrı bir bölüm olarak ele alınmadığı görülmektedir. Kitapta farklı disiplinlerin yanı sıra bölgesel nitelikli olarak Avrupa Birliği’nin göç politikası ele alınmıştır. Bu açıdan Türkiye’de göçün nasıl yönetildiğinin ya da Suriye Krizi’nin başlamasından günümüze kadar geçen zaman içerisinde ülkenin göç politikasına nasıl yön verildiğinin ayrıca bir bölümde ele alınması çalışmayı daha da zenginleştirebilirdi. Diğer taraftan kitabın göçle ilgili akademik literatüre yaptığı en önemli katkılardan biri, meseleyi farklı disiplinler açısından incelemesidir. Ayrıca kitapta yer alan her bölümün sonunda göçün o disiplinle ilişkisine yönelik okuma önerileri sunulmaktadır.

Gör